

جغرافیا و توسعه شماره ۴۶ بهار ۱۳۹۶

وصول مقاله: ۱۳۹۴/۱۱/۱۰

تأیید نهایی: ۱۳۹۵/۱۰/۱۲

صفحات: ۱۶۸-۱۴۷

ارزیابی نقش و تأثیر شورایاران محلی بر افزایش مشارکت شهروندان در مدیریت شهری محله محور مطالعه‌ی موردی: شهر گرگان

دکتر خدارحم بزی^{۱*}، دکتر جعفر میرکتولی^۲، حاجی سلطان زایدلی^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف پی بردن به نقش شورایاران محله‌ای در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری محله محور به ارزیابی نقش شورایاران محلی در افزایش مشارکت شهروندان شهر گرگان پرداخته است. روش تحقیق حاضر توصیفی - تحلیلی و روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات به صورت پیمایشی می‌باشد که به منظور بررسی و تدوین مبانی تئوریک مرتبط با موضوع تحقیق از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه به روش Enter با استفاده از نرم‌افزار آماری Spss بهره گرفته شده است. جامعه‌ی آماری مورد مطالعه در این پژوهش شهروندان شهر گرگان می‌باشد که متناسب با حجم جامعه تعداد ۳۳۰ نمونه برای جامعه‌ی شهروندان به روش نمونه‌گیری احتمالی از نوع منظم یا سیستماتیک تکمیل شده است. جمع‌بندی نتایج به دست آمده در خصوص بررسی رابطه بین عملکرد شورایاران محلی و مشارکت شهروندان با استفاده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین این دو متغیر با ضریب همبستگی ۰/۵۷۹ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ رابطه‌ی مستقیم و معنادار وجود دارد و می‌توان در سطح اطمینان ۹۹ درصد مطرح نمود که با افزایش و تقویت عملکرد شورایاران محلی، میزان مشارکت شهروندان در فعالیت‌های مرتبط با مدیریت شهری نیز افزایش خواهد یافت. بررسی میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته با استفاده از آزمون رگرسیون چندگانه توأم نیز نشان می‌دهد که حدود ۵۲٪ تغییرات واریانس متغیر وابسته (مشارکت شهروندان) از متغیرهای مستقل مختلف (شاخص‌های ارزیابی عملکرد شورایاری‌های محله‌ای) تبیین و توجیه می‌شود که بر اساس نتایج تحلیل واریانس یک طرفه نسبت متوسط واریانس رگرسیون به متوسط واریانس باقیمانده (F) برابر ۶۸/۴۶ و دارای سطح معنی‌داری (sig = 0.000) است و معنی دار بودن رگرسیون را در سطح ۹۹ درصد تأیید می‌کند. کلیدواژه‌ها: شورایاران محلی، مدیریت شهری محله محور، مشارکت، شهر گرگان.

مقدمه و بیان مسأله

تحولات جدید در عرصه‌ی روابط جهانی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که از آن با عنوان جهانی شدن تعبیر می‌شود، موجب تغییرات اساسی در دیدگاه‌های ناظر به مدیریت شهری در بسیاری از کشورهای در حال توسعه شده است؛ بطوری‌که در نگاه مدیریت جدید شهری، شهر تبلور فضایی از عملکردهای انسان در راستای برطرف کردن نیازهای اوست لذا همگام با این دگرگونی‌ها، توجه و تأکید برنامه‌ریزی و مدیریت شهرها، بیش از هر زمان دیگر، بر سطوح پایین‌تر و ابعاد ملموس زندگی شهری معطوف شده و تقویت و اهمیت نقش سطوح محلی و حضور انجمن‌ها و نهادهای مدنی در عرصه‌ی تصمیم‌گیری با تکیه‌ی عمده بر نقش شهروندان و مشارکت واقعی آنها در عرصه‌ی فعالیت‌ها و اقدامات روزمره مورد تأکید بسیاری از صاحب‌نظران قرار گرفته است. همین موضوع سبب شده است که مطالعه جغرافیایی شهر با موضوع قرار دادن محلات شهری به مثابه کوچکترین اجزا در نظام تقسیمات درون شهری، جهت دستیابی به شیوه‌های اداره‌ی بهینه اجتماعات شهری، از اولویت‌های کاری برنامه‌ریزان شهری به شمار آید. در نگاه مدیریت جدید شهری، شهر تبلور فضایی از عملکردهای انسان در راستای برطرف کردن نیازهای اوست و در هر برهه‌ای از زمان با توجه به دانش و توقعات شهروندان و همچنین شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه، توسعه می‌یابد (معصومی، ۱۳۸۹: ۷). لذا همگام با این دگرگونی‌ها، توجه و تأکید برنامه‌ریزی و مدیریت شهرها، بیش از هر زمان دیگر، بر سطوح پایین‌تر و ابعاد ملموس زندگی شهری معطوف شده (Friedman, 1993: 482) و تقویت و اهمیت نقش سطوح محلی و حضور انجمن‌ها و نهادهای مدنی در عرصه‌ی تصمیم‌گیری با تکیه‌ی عمده بر نقش شهروندان و مشارکت واقعی آنها در عرصه‌ی

فعالیت‌ها و اقدامات روزمره مورد تأکید بسیاری از صاحب‌نظران قرار گرفته است (حاجی‌پور، ۱۳۸۵: ۳۹). در دیدگاه برنامه‌ریزی شهری نیز از آنجا که در تقسیمات نظام فضایی شهر، محلات شهری کوچکترین واحد سازمان فضایی محسوب می‌شود و در بین سایر رده‌های سازمان فضایی شهر بیشترین انسجام اجتماعی و مکانی را دارند. همین موضوع سبب شده است که مطالعه‌ی جغرافیایی شهر با موضوع قرار دادن محلات شهری به مثابه‌ی کوچکترین اجزا در نظام تقسیمات درون شهری، در جهت دستیابی به شیوه‌های اداره‌ی بهینه اجتماعات شهری، از اولویت‌های کاری برنامه‌ریزان شهری به شمار آید (فنی و صارمی، ۱۳۸۷: ۹۳). در فرایند تاریخی و از چند دهه‌ی پیش، صاحب‌نظران عرصه‌ی مدیریت شهری، به پایین‌ترین سطح حکومت، یعنی "حکومت محلی" به عنوان کارآمدترین سیستم مدیریت شهری اشاره داشته‌اند. در این دوران ناکارآمدی سیستم‌های اداره‌ی امور شهری که مستلزم کنترل بر منابع مالی بود، جای خود را به رویکرد حکمرانی شهری داد. این دیدگاه بر مشارکت و همکاری سازمان‌های غیردولتی، سازمان‌های اجتماعی محله محور و سازمان‌های رسمی بنیاد نهاد شده است (رمضانی فرخند و گزلان طوسی، ۱۳۹۱: ۷).

بنابراین هرچند می‌توان گرایش درازمدت را در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری یافت که به دنبال شکل‌دهی و اداره‌ی شهرها بر پایه‌ی جوامع خرد در قالب محله‌های شهری بوده است، اما به نظر می‌رسد که جریان اخیر به این گرایش حیاتی تازه بخشیده و موجب شده است تا توجه به محله‌ها در دستور کار جامعه‌شناسان، برنامه‌ریزان و طراحان شهری قرار گیرد (مدنی‌پور، ۱۳۸۳: ۲).

آنچه مسلم است تحولات رخ داده در دیدگاه‌های مدیریت شهری، برای رویارویی با چالش‌های جدید شهرنشینی، موجب توجه و تأکید بیش از پیش بر

محلات در شهر گرگان به انتهای دوره‌ی دوم شورای اسلامی شهر گرگان بازمی‌گردد. مهمترین اقدام در جهت شکل‌گیری شورای محلات همزمان با آغاز به کار دوره‌ی سوم شورای اسلامی شهر گرگان صورت گرفت؛ بطوری‌که شورای شهر گرگان انتخابات شورایی‌ها را با هدف فعالیت افراد واجد شرایط به عنوان حلقه‌ی واسط محلات و اعضای شوراها و انتقال خواسته‌ها و نیازهای مردم به شورایاران، در تاریخ دوم اسفندماه سال ۱۳۸۷ برگزار نمود. در انتخابات مذکور تعداد ۱۲۶ نفر به عنوان نماینده ۶۳ محله شهر انتخاب شدند تا با تکیه بر انگیزه‌ی خود و اعتماد مردم و یاری مسؤولان، سبب‌ساز تسریع در روند توسعه‌ی شهری گرگان باشند. این تنها انتخابات صورت گرفته به منظور تعیین شورایاران محلات شهری گرگان در راستای دخیل کردن مدیریت محلی در چرخه‌ی مدیریت این شهر می‌باشد. هرچند که با گذشت بیش از ۷ سال از انتخاب این افراد، از توان آنها استفاده‌ی لازم نشده تا این مجموعه در گذر زمان کاملاً کم اثر شود. در دوره‌ی چهارم شورای اسلامی شهر گرگان نیز علیرغم وعده‌های داده شده اتفاق خاصی در این بخش رخ نداده و شورایاران همان منتخبین شورایی در سال ۱۳۸۷ می‌باشند

(روابط عمومی شورای اسلامی شهر گرگان، ۱۳۹۴).

این در حالی است که بررسی مدل مدیریت شهری در شهر گرگان به تبعیت از نظام مدیریت شهری کشور بیانگر نوع مدیریت شهری متمرکز است که دولت مستقیماً در اداره‌ی شهر دخالت و وظایفی را که جنبه‌ی محلی دارد و از جنس تصدی‌گری است، خود انجام می‌دهد. این الگو که به نوعی مبتنی بر دیوان‌سالاری است به تلاش و کار مردم وابسته نیست و هزینه‌های خود را از طریق منابع درآمدی ملی تأمین می‌کند. این نوع مدل در شهر گرگان سبب وابستگی شدید عناصر مدل مدیریت شهری به ساختار

موضوع مشارکت شهروندان در قالب محله‌های شهری و شکل‌گیری رویکرد محله محور در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری شده است. این رویکرد محله را به عنوان واحدی اجتماعی- فضایی در مقیاس خرد در نظر می‌گیرد که مدیریت شهری می‌تواند بر پایه‌ی آن شکل گیرد و منجر به ایجاد محله‌هایی پایدار و با هویت بر مبنای دارایی‌های محلی گردد

(نادری بوانلو و پرتوی، ۱۳۸۹: ۶۷).

در چند سال گذشته شهرداری‌ها به منظور جلب مشارکت هر چه بیشتر شهروندان در اداره‌ی شهرها و برقراری سیستم حکمروایی خوب شهری، طرح‌های مختلفی از جمله محله‌گرایی، ناحیه محوری و غیره را به اجرا گذاشتند. در این میان طرح مدیریت محله‌ای کلان شهرهای کشورهای مختلف نظیر انگلستان، کانادا، استرالیا و غیره به اجرا گذاشته شده است. در این طرح، اداره بخشی از امکانات محله به خود مردم سپرده می‌شود، به عبارت دقیق‌تر مدیریت شهری در طول فرایندی قانونی و مورد پذیرش در راستای کاهش تصدی‌گری، برون‌سپاری، گسترش و نهادینه کردن مشارکت آگاهانه و اثربخش مردمی و واگذاری فضاها، ابنیه و فعالیت‌های فرهنگی، هنری، اجتماعی و ورزشی به مردم، مدیریت در سطح محله را به وجود آورده است (طالبی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۲۷). در ایران نیز شوراهای محله‌ای از اردیبهشت ماه ۱۳۸۵ فعالیت‌شان را آغاز کردند. شورایاران به عنوان حلقه‌ی واسط مردم و نهادهای مدیریتی و برنامه‌ریزی شهری- به رغم وجود مشکلاتی که با آن مواجه بوده‌اند- در جهت شناخت نیازهای شهروندان و یاری رساندن به مدیران شهری در تأمین این نیازها ایفای نقش کرده‌اند.

در رابطه با شکل‌گیری شورای محلات در شهر گرگان اطلاعات مدونی موجود نمی‌باشد؛ ولیکن با بررسی‌های صورت گرفته سابقه شکل‌گیری شورایاران

برنامه‌ریزی مردم‌محور و استفاده از رویکردهای مشارکتی، تحقیقات و پایان‌نامه‌های متعددی در سال‌های اخیر ارائه شده است. در همین راستا به تعدادی از مطالعات صورت گرفته در سال‌های اخیر در قالب مطالعات داخلی و مطالعات خارجی پرداخته می‌شود.

- عبدالله‌پور و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "مشارکت‌پذیری شهروندان تهرانی در حوزه‌ی وظایف شهرداری (مطالعه‌ی موردی: شهروندان منطقه ۴ شهرداری تهران)" به منظور بررسی تجربی فرضیات تحقیق از روش پیمایش استفاده نموده و در تحلیل داده‌ها از تکنیک‌های آماری میانگین، ضریب همبستگی پیرسون، آزمون T و F و تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. نتایج تحقیق بیانگر متوسط بودن سطح مشارکت‌پذیری شهروندان بوده که تغییرات آن با استفاده از عواملی نظیر جنسیت، وضعیت شغلی، آگاهی و اطلاعات درباره‌ی امور شهری، انتظار پاداش از مشارکت، عضویت انجمنی، سابقه‌ی سکونت در محله و علاقه و تمایل به آن تبیین می‌شود.

- حسینلو و آقایی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "نقش شوراییاران در جلب مشارکت شهروندی (نمونه‌ی موردی: منطقه ۴ شهر تهران)" به بازشناسی مفهوم و ضرورت شوراییاری‌ها و یافتن علل اصلی نقصان کارکردی آن‌ها در زمینه‌ی جلب مشارکت شهروندان در منطقه‌ی ۴ شهر تهران پرداخته و نتیجه می‌گیرند که عملکرد شوراییاری‌ها به عنوان نهاد مدیریت محلی به دلایلی نظیر مشکلات مدیریتی و قانونی در سطح سازمانی و مشکلات فرهنگی و اجتماعی در سطح محلی ناموفق بوده است و از جمله دلایل اصلی آن نگاه متفاوت شهروندان و شوراییاران نسبت به اولویت‌بندی مشکلات و نحوه‌ی برخورد با آن‌هاست.

کلان قدرت شده و این روند به نوبه خود فقدان و کمبود نهادهای مدنی و مشارکت مردمی را تشدید نموده است. بطوری‌که علیرغم تصویب و شکل‌گیری قوانین مستمر و نیز تلاش‌های صورت‌گرفته در زمینه‌ی ایجاد، شکل‌گیری و تقویت نهادهای مدیریت محلی نظیر شوراییاران محلات شهر گرگان از سومین دوره شکل‌گیری شوراهای اسلامی نه تنها نهاد مذکور در حال حاضر فاقد هر گونه جایگاه قانونی و تشکیلاتی مشخص در سیستم مدیریت شهری گرگان می‌باشد، بلکه پس از گذشت سال‌ها هنوز محله‌بندی و تقسیمات شهری مشخص و انسجام یافته‌ای بر مبنای محلات در شهر گرگان صورت نگرفته است که نشان از ضعف اساسی در جایگاه نهادهای مدنی فوق در سیستم مدیریت شهری دارد. در همین راستا در پژوهش حاضر، تلاش بر آن است تا با شناسایی شاخص‌ها و معیارهای مشارکت شهروندان در مدیریت شهری محله محور به تعیین عوامل مؤثر در تحقق مشارکت شهروندان با تأکید بر نقش شوراییاران محله‌ای پرداخته شود. بدین منظور ابتدا با بررسی منابع گوناگون مرتبط با موضوع محله محوری، جایگاه و کارکرد این رویکرد در مدیریت شهری مورد بررسی قرار گرفته و سپس ضمن شناسایی و معرفی شاخص‌ها و معیارهای مشارکت شهروندان در مدیریت شهری و بر اساس نتایج مطالعات نظری و مصاحبه با ساکنان محلات شهری، به بررسی و ارزیابی نقش شوراییاران محلات در شاخص‌های مشارکت شهروندان شهر گرگان پرداخته خواهد شد.

پیشینه تحقیق

با توجه به گسترده بودن مطالعات و تحقیقات این رویکرد در کشورهای غربی چون انگلستان، آمریکا، کانادا و غیره از یک‌سو و نیز نوظهور بودن این برنامه‌ریزی در ایران از سوی دیگر در رابطه با توسعه‌ی محله‌ای،

محلی برای تقویت و تداوم آن نهفته است. ضمن آنکه تأکید می‌کند که هویت فرهنگی ممکن است به سرعت، با عدم برنامه‌ریزی مناسب و در خور از دست برود. لیکن ارزیابی و تحقق مجدد آن به سهولت و در کوتاه‌مدت امکان‌پذیر نخواهد بود (صارمی، ۱۳۸۶: ۶).

- ایوت^۲ (۲۰۰۵) در مقاله‌ای تحت عنوان رشد بی‌رویه شهرنشینی، به ابعاد، نتایج و مضرات رشد بی‌رویه می‌پردازد و کنترل آن را خارج از ظرفیت حکومت‌ها می‌داند و به نقش مدیریت محله و محلی در بهبود اوضاع مردم تأکید می‌نماید.

- ایلو^۳ و همکاران (۲۰۱۰) در مقاله‌ای با عنوان "بهبود برنامه‌ریزی محله‌ای، ویژگی‌های فیزیکی، ارزیابی شناختی و عاطفی و فعالیت در دو محله در شهر رم؛ پایتخت ایتالیا" با استفاده از مدل‌های خطی سلسله مراتبی نشان دادند که یک روش مؤثر برای شناسایی واحدهای همسایگی می‌تواند به بهبود امکانات تجاری محله و اوقات فراغت مطمئن، تراکم استاندارد ساختمان‌ها و بهبود فضای سبز، کمک کند.

- لنزی^۴ و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهشی تحت عنوان "ارتباط اجتماعی محله و مشارکت مدنی نوجوانان، مدلی یکپارچه با هدف توسعه‌ی اجتماعی محله‌ای" شیوه‌های مختلف مشارکت مدنی نوجوانان در شهرهای متوسط اندام ایتالیا را مطالعه کرده و نتیجه می‌گیرند که سطح مشارکت آنان در امور محله‌ای و ارتباط بین نسلی میان آنان و بزرگسالان نسبتاً بالا می‌باشد و این عوامل به تأثیر سیستم‌های اجتماعی در پرورش تعامل مدنی نوجوانان کمک می‌کند.

همان‌طور که مشاهده می‌شود مطالعات مشابهی در ارتباط با پژوهش حاضر انجام شده است و در همه آن‌ها به نوعی موضوع شورایاران و نقش آن در محلات،

- نوریان و مظفری‌پور (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی عملکرد مدیریت محله محور با تأکید بر شاخصه‌های سرمایه اجتماعی (مورد پژوهی: محلات هفت‌گانه ناحیه یک منطقه ۲۱ شهرداری تهران)" به روش پیمایشی عملکرد مدیریت محله محور در سطح ناحیه‌ی مورد مطالعه را مورد ارزیابی قرار داده‌اند. نتایج حاصل از پیمایش در محدوده‌ی پژوهش نشان می‌دهد که بین سرمایه اجتماعی و مدیریت محله-محور، همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. کسب بیشترین امتیاز در بعد سرمایه اجتماعی شناختی توسط شاخص آگاهی، نشان از تلاش‌هایی داشته که در سطح محلات توسط مدیریت محله محور در راستای اطلاع‌رسانی صورت گرفته است.

- اسماعیلی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "بررسی و رتبه‌بندی عوامل کلیدی تأثیرگذار بر مشارکت شوراهای اجتماعی محلات در مدیریت شهری" با استفاده از منطق دلفی و روش گلوله برفی به شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت شوراهای اجتماعی محلات در مدیریت شهری در قالب ۵ عامل اطلاع‌رسانی، مشاوره، توانمندسازی، احساس بی‌قدرتی و عوامل سازمانی پرداخته و در نهایت به ترسیم مدل بومی براساس عوامل فوق اقدام نموده است.

در رابطه با مطالعات و پژوهش‌های خارجی صورت گرفته پیرامون موضوع تحقیق می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- رداشتورم^۱ (۲۰۰۳) به ارتباط ما بین هویت شهری و ارزیابی آن و دستیابی به پایداری به مطالعه‌ی موردی بر روی محلات شمالی شهر تورنتو در کانادا می‌پردازد و تأکید می‌کند که در کلانشهرهای امروزی رمز دستیابی به توسعه‌ی پایدار شهری از طریق توجه به عامل "حفظ هویت محلات شهری" و ایجاد نهادهایی

مدیریت شهری و شهرسازی برگزیده و ضمن بررسی گویه‌ها، سؤالات متناسب با جامعه‌ی آماری شهروندان مورد سنجش و سؤالات نامربوط و نامناسب حذف گردید. بنابراین اعتبار و روایی وسیله‌ی اندازه‌گیری از طریق ارجاع پرسشنامه مقدماتی به تعدادی از متخصصان، اساتید و خبرگان دانشگاهی حاصل شد.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

در این تحقیق از دو روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. آمار توصیفی شرایط موجود را توصیف می‌کند، به این ترتیب که از طریق به دست آوردن فراوانی و درصد تجمعی متغیرهای مورد مطالعه توصیف می‌شوند. در روش آمار استنباطی به منظور تعیین اثر هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، از نرم‌افزار SPSS در قالب آزمون‌های پی‌رسون، t-test مستقل تک‌نمونه‌ای و تحلیل رگرسیون چندگانه به روش Enter استفاده شده است.

حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر، تعداد خانوارهای ساکن در محلات شهری گرگان می‌باشد که براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ تعداد کل خانوارهای ساکن در شهر گرگان ۹۸۰۱۹ نفر می‌باشد. بر این اساس و با در نظر گرفتن سطح خطای ۵٪ تعداد نمونه مورد نیاز برای جامعه‌ی ساکنان محلات شهری گرگان بر طبق رابطه (۲-۱) معادل ۳۲۸ نفر تعیین گردید که به منظور افزایش دقت نمونه آماری به ۳۳۰ نفر افزایش یافت.

$$n = \frac{\frac{(1.96)^2 (0.7)(0.3)}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{98019} \left(\frac{(1.96)^2 (0.7)(0.3)}{(0.05)^2} - 1 \right)} \approx 328$$

مشارکت دادن شهروندان و مسایل مربوط به محلات شهری بحث شده است. در این پژوهش نیز با توجه به اهمیت موضوع مورد مطالعه و هدف اصلی پژوهش به دنبال بررسی نقش و تأثیر شورایاران محلی بر افزایش مشارکت شهروندان در مدیریت شهری محله محور در شهر گرگان هستیم.

روش تحقیق

روش و ابزار گردآوری اطلاعات

روش تحقیق حاضر توصیفی- تحلیلی و روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات به صورت پیمایشی می‌باشد که به منظور بررسی و تدوین مبانی تئوریک مرتبط با موضوع تحقیق از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. برای دستیابی به اهداف و پاسخ به پرسش‌های تحقیق، این پژوهش در دو بخش مطالعات اسنادی و میدانی انجام پذیرفته است. تکنیک مطالعه‌ی اسنادی متکی بر فیش‌برداری از کتب و آثار مکتوب می‌باشد و برای آگاهی از نظرات صاحب‌نظران در زمینه مفاهیم و مسائل تئوریک مرتبط با حیطه پژوهش استفاده شده است و روش میدانی که مورد توجه خاص این پژوهش و از اهمیت بیشتری برخوردار است، مشتمل بر ابزار تحقیق پرسشنامه می‌باشد. به منظور جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه‌هایی در سطح شهروندان تدوین و در اختیار آنها قرار داده شده است. طراحی گویه‌های پرسشنامه نیز پس از تعیین عوامل مؤثر در تحقق مشارکت شهروندان در مدیریت امور محله‌ای و براساس دیدگاه نظری پژوهش صورت گرفته است. به طوری که ابتدا سؤالات و عباراتی که درجات مختلف نگرش به هر کدام از مولفه‌ها و شاخص‌های فرضیات تحقیق را منعکس می‌کند؛ تهیه گردید. سپس گروهی از صاحب‌نظران مشارکت اجتماعی، دست‌اندرکاران طراحی و اجرای طرح‌شورایاری محلات، اساتید رشته‌های جامعه‌شناسی،

همچون محیط‌زیست، حمل‌ونقل، ایمنی و برنامه‌ریزی شهری یکی از عوامل مهمی که تأثیر فزاینده و تعیین‌کننده‌ای بر عوامل سازنده‌ی شهری دارد؛ مدیریت شهری است بدین سان مدیریت شهری عبارت است از سازماندهی عوامل و منابع برای پاسخگویی به نیازهای ساکنان شهر و شامل کارکردهای برنامه‌ریزی، اجرا، نظارت، کنترل و هدایت است که برای اعمال قدرت باید برآمده از اراده‌ی شهروندان و قراردادهای اجتماعی باشد (اسدیان، واعظ طیبی و یاری قلی، ۱۳۹۲: ۵).

در مورد معنا و مفهوم مدیریت شهری اختلافات زیادی وجود دارد، بطوری‌که بعضی آن را مترادف با مدیریت رشد و توسعه می‌پندارند. بعضی دیگر آن را معادل مدیریت منابع عمومی و هم عرض "مدیریت خدمات عمومی" یعنی مترادف با ارائه‌ی خدمات عمومی می‌دانند (Chakraberty, 2001: 18) برخی دیگر مدیریت شهری را به عنوان مجموعه‌ای از فعالیت‌ها (اقدامات دولت، بخش خصوصی و شهروندان) تعریف می‌کنند که با همدیگر توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و کالبدی نواحی شهری را شکل داده و هدایت می‌کنند (Mc Gill, 1998: 464).

علاوه بر دو تعریف عمومی فوق، تعریف تخصصی دیگری عبارت است از: "مدیریت شهری به عنوان چارچوب سازمانی توسعه‌ی شهر به سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌ها و عملیاتی اطلاق می‌شود که در پی اطمینان از تطابق رشد جمعیت با دسترسی به زیرساخت‌های اساسی مسکن و اشتغال هستند. بر این اساس، کارایی مدیریت شهری وابستگی مشخصی به عوامل زمینه‌ای از قبیل ثبات سیاسی، یکپارچگی اجتماعی و رونق اقتصادی و نیز عوامل دیگری از قبیل مهارت و انگیزه‌های سیاستمداران و اشخاص استفاده‌کننده از این سیاست‌ها دارد. تحت این شرایط چارچوب و ویژگی‌های سازمانی حکومت و مدیریت شهری به ویژه نقش اجرایی بخش دولتی و عمومی در آن، تأثیر

با توجه به فرضیات مطرح شده و به منظور به دست آوردن اطلاعات مورد نیاز تحقیق، پس از تهیه‌ی پرسشنامه‌ها نسبت به توزیع آنها اقدام گردید. بدین صورت که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای ابتدا از میان نواحی هشت‌گانه‌ی شهر گرگان ۵ ناحیه به صورت تصادفی انتخاب شد. در مرحله‌ی بعد از بین محلات دارای شورایاری محلات در هر ناحیه، تعداد ۵ محله به صورت تصادفی مشخص و در انتها به منظور شکل دادن به فرایند نمونه‌گیری و پرهیز از هر گونه گزینش بر اساس داوری شخصی، تعداد ۱۲ نمونه در بین ساکنان هر یک از محلات فوق به صورت تصادفی توزیع و تکمیل گردید. در سطح دوم پرسشنامه‌های مربوط به مدیران محلی (شورایاران) نیز به صورت تصادفی به تعداد نمونه محاسبه شده، توزیع و جمع‌آوری گردید.

شایان ذکر است که به منظور بررسی پایایی گویه‌ها و سؤالات مطرح شده، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید. به این صورت که در پرسشنامه شهروندان تعداد ۳۵ پرسشنامه که روایی آنها تأیید و اصلاحات لازم بر روی آنها صورت گرفته بود، با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای برای اجرای پیش‌آزمون انتخاب شدند. پس از توزیع و تکمیل پرسشنامه‌های فوق با استفاده از امکانات نرم‌افزار SPSS ضریب آلفای کرونباخ برای آنها محاسبه گردید که براساس آن میانگین ضریب مذکور برای تمامی گویه‌های مطرح شده به میزان ۰/۸۱ محاسبه شد که ضریب به دست آمده بیانگر اعتبار قابل قبولی برای پرسشنامه می‌باشد.

مبانی نظری تحقیق

مدیریت شهری

گسترده‌ی و پیچیدگی مسایل شهر و رشد و توسعه‌ی روزافزون شهرها، مدیریت امور شهر را به وظیفه‌ای دشوار تبدیل نموده است. علاوه بر موضوعاتی

بافت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و فرهنگی شهرها را شکل می‌دهند؛ محله‌ها می‌توانند نقطه‌ی عزیمت برای ایجاد انسجام اجتماعی در شهرها باشند؛ محله‌ها زمینه‌ی اصلی برای فعالیت‌های حیاتی شهری، شامل کار، مسکن و تفریح هستند. شوبرت در همین زمینه با اتکا به تجارب جوامع پیشگام آمریکایی و اروپای شمالی یادآور می‌شود که برای هر گونه توسعه‌ی شهری، به ویژه از نوع مشارکتی لازم است در درجه اول به پتانسیل‌های محله‌ای، توسعه‌ی درون‌زای محله‌ای و شراکت‌های مالی و مشارکت‌های مردمی محله‌ای توجه شود (Freestone, 2000: 224).

راپاپورت^۴ (۲۰۰۹) در نظریه‌ی خود اظهار می‌کند که محلات، مکان‌هایی هستند که به وسیله‌ی آن ساکنان می‌توانند هویت خودشان را تعریف کنند؛ به این ترتیب، محله هویت اجتماعی را برای واحدهای فضایی در شهر ایجاد می‌کند (Campbell et al, 2009: 474). برایانت (۲۰۰۶)، توسعه‌ی پایدار محلی را دیدگاهی می‌داند که با نقش شهروندان در توسعه، مطابق و هماهنگ است (Bryant, 2006: 211).

پینیگر در بحثی در مورد برنامه‌ریزی محله اعتقاد دارد که برنامه‌ریزی محله‌ای به عنوان یک مفهوم ارزشمند، نتیجه‌ی مجموعه بحث‌هایی است که در طول صد سال گذشته در کانون برنامه‌ریزی شهری و مسائل مربوط به مدیریت شهری انجام شده است. او توسعه مفاهیم طراحی، عناصر تشکیل‌دهنده و توسعه‌ی شهری ایده‌آل و نقش واحد محله به عنوان یک وسیله از سازمان فیزیکی و اجتماعی را چارچوبی ایده آل برای بهبود دموکراسی محلی و مشارکت در فرایند برنامه‌ریزی مشارکتی محله مدار معرفی کرده است (Pinnegar, 2012: 268).

بسیار تعیین کننده‌ای در موفقیت آن ایفا می‌کند» (جمشیدزاده، ۱۳۸۲: ۲). به اعتبار این تعریف شهرها همیشه مدیریت شده‌اند؛ با وجود این، مورد توجه قرار گرفتن مدیریت شهری در مطالعات توسعه در طی چند دهه‌ی اخیر به آن جایگاه ویژه‌ای داده است؛ چرا که وابستگی‌ها و ارتباطات متقابل در سطح بین‌المللی تفکیک سنتی میان عرصه‌های مدیریت، سیاست، اقتصاد و زمینه‌های اجتماعی را از میان برداشته و موجبات نگرش چند بعدی به پدیده‌ها را فراهم کرده است (Van Digik, 2006: 212).

نظریه‌های مرتبط با محله و رویکرد محله محوری

سیر تحول مفهوم محله در حوزه‌ی شهرسازی را می‌توان در قالب روند دگرگونی دیدگاه‌های مربوط به آن دنبال کرد. شروع توجه علمی به امور مشارکت محلی از دهه ۱۹۱۰ به بعد آغاز شد. برای اولین بار کلرنس‌پری^۱ از مفهوم واحد همسایگی برای حل مشکل حمل و نقل در بسیاری از مراکز شهری و مناطق مسکونی در دسترسی ساکنان به مدارس ابتدایی و مراکز تجاری استفاده کرد. مفهوم محله در نظریه کلرنس‌پری، یک طرح برای آرایش زندگی اجتماعی خانواده‌ها بود (Diyannah & Abdul Karim, 2012: 210). براور^۲ (۱۹۹۶) معتقد است که محله یک مکان است؛ مکانی که مردم در آن زندگی می‌کنند. مکانی که دارای خانه‌هایی برای زندگی و کاربری‌هایی مانند مدرسه، کلیسا و فروشگاه می‌باشد، اما وجود این کاربری‌ها نمی‌تواند آن را فراتر از مفهوم محله یا کمتر از آن نماید (عبدالله‌زاده طرف و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۲). شوبرت^۳ در زمینه‌ی اهمیت استراتژیک محله معتقد است که برنامه‌ریزی توسعه شهری و نیز مدیریت شهری جدید، از چند لحاظ حساس است: محله‌ها،

1-Celerens peri
2-Braver
3-Shobert

رویکرد محله محوری در مدیریت شهری

رشد سریع شهرنشینی در دوران حاضر، بیش از هر زمان دیگر، نه تنها هویت شهری و کارکردهای مورد انتظار آن را دستخوش تغییر ساخته بلکه زمینه بروز مخاطرات جدی را هم در مناطق شهری فراهم آورده است (رفیعیان و تاجدار، ۱۳۸۷: ۱۶۴). هر چند گسترش شهرنشینی معمولاً با توسعه اقتصادی و اجتماعی همراه است اما افزایش سریع جمعیت شهری، فرصت و امکان تأمین مسکن و شغل یا خدمات و زیرساخت‌های مناسب را از متولیان امور شهرها گرفته است (برک‌پور و اسدی، ۱۳۸۸: ۳۱). مسأله‌ای که در این میان مطرح است، نحوه‌ی برخورد کشورهای در حال توسعه با توجه به منابع اندک‌شان، با رشد فزاینده جمعیت شهری و پیامدهای آن است. این چالش‌ها و نحوه‌ی برخورد با آنها دارای پنج بُعد اصلی است: ظرفیت‌ها، منابع مالی، مشکلات ناشی از (منافع متکثر، امنیت و مدیریت شهری (Stern, 2007: 58). پذیرش واقعیت رشد شهرها و جمعیت آنها و تلاش برای بهبود ساختار و عملکرد مدیریت شهری، رویکرد اصلی برای رویارویی با این مسائل است. بر این اساس، این درک که رشد شهرها اجتناب‌ناپذیر است و روش برخورد با مشکلات ناشی از آن تا حد زیادی به مدیریت کارآمد شهری بستگی دارد، روز به روز بیشتر حاصل می‌شود (برک‌پور و اسدی، ۱۳۸۸: ۳۷).

لزوم رویارویی با چالش‌های جدید برآمده از رشد ابعاد شهرنشینی، طی دو دهه‌ی گذشته موجب تغییرات اساسی در دیدگاه‌های ناظر بر مدیریت شهری در بسیاری از کشورهای در حال توسعه شده است (Stern, 2007: 69).

دیدگاه‌های اولیه، موضوع مدیریت شهری را با نگاهی ساختاری مورد بررسی قرار می‌دادند و آن را در چارچوب سنتی، فن سالارانه و سیاست‌زدایی شده تعریف می‌کردند و به اداره‌ی امور عمومی محدود

می‌ساختند اما نظریه‌های متأخر، با رویکردی کارکردی به مطالعه‌ی مدیریت شهری می‌پردازند. این دسته از نظریه‌ها با برخورداری از دیدگاهی کل نگر و فراگیر، مدیریت شهری را دارای نقشی گسترده و راهبردی در توسعه‌ی شهر می‌دانند و قائل به ارتباط متقابل و پیوند مدیریت شهری با ساختارهای اجتماعی و سیاسی و اقتصادی هستند. این دیدگاه‌ها با استفاده از معیارهای ملموس و عملکردی، به ارزیابی نظام مدیریت شهری می‌پردازند و با در نظر گرفتن فرایندهای قدرت و سیاست و پیامدهای آن بر توسعه‌ی مدیریت شهری، این مفهوم را غنی‌تر کرده‌اند (پرهیزکار و کاظمیان، ۱۳۸۴: ۳۱). از طرفی تقویت و اهمیت نقش سطوح محلی و حضور انجمن‌ها و نهادهای مدنی در عرصه‌ی تصمیم‌گیری با تکیه‌ی عمده بر نقش شهروندان و مشارکت واقعی آنها در عرصه‌ی فعالیت‌ها و اقدامات روزمره (حاجی‌پور، ۱۳۸۵: ۳۹) مورد تأکید بسیاری از صاحب‌نظران قرار گرفته است.

مشارکت شهروندی

واژه‌ی مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیری و تجمع برای منظور خاصی است. در مورد معنای فنی آن نیز بحث‌های فراوانی شده است ولی در مجموع می‌توان جوهره‌ی اصلی آن را درگیری، فعالیت و تأثیرپذیری دانست (میرموسوی، ۱۳۷۵: ۸۷). مشارکت شامل شفافیت، باز بودن فضای جامعه و چند صدایی بودن حوزه‌ی عمومی است و نیازمند فضایی است که افراد بتوانند در تصمیم‌گیری‌هایی که در سرنوشت آنها مؤثر است، تأثیرگذار باشند (Hutching, 1999: 132). این امر شامل دخالت مردم در تمام ابعاد سیاست-گذاری، اولویت‌بندی، نظارت، اجرا، پیگیری و کلیه مراحل ارائه‌ی خدمات اجتماعی است (شیراسب، ۱۳۸۲: ۸۸). مشارکت موجب برقراری مناسبات اجتماعی و انسانی جدید می‌شود. بسیاری از صاحب‌نظران شهری بر این باورند که توسعه‌ی فراگیر و پایدار بدون

راه‌حل برای مشکلات شهری انجام گرفت. در این میان پرویز پیران استاد جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی پیشنهاد تشکیل "انجمن‌های شورایی محلات شهر تهران" را ارائه داد. پس از بررسی‌های لازم در شورای شهر این پیشنهاد مورد تأیید قرار گرفت و شورای شهر تهران به منظور رفع این مشکل قانونی برای تشکیل شورایی‌ها به ماده ۷۱ قانون شوراهای سال ۱۳۷۵ استناد کرد. بدین ترتیب، با توجه به مباحث مطرح شده، شورای اسلامی شهر تهران به منظور استفاده‌ی بهینه از نیروهای مردمی در جهت مشارکت در مسائل شهری، اساسنامه انجمن‌های شورایی را در چهارم آبان ماه ۱۳۷۸ به تصویب رساند (غفاری و جمشید زاده، ۱۳۹۰: ۷۶).

معرفی محدوده‌ی مورد مطالعه

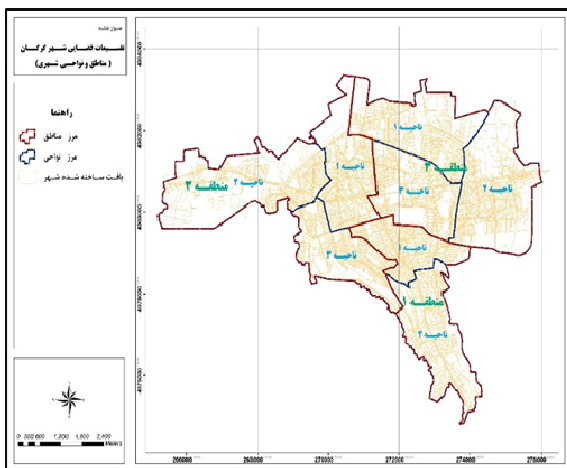
شهر گرگان با مساحت ۳۵۶۷ هکتار از شهرهای شمالی ایران و مرکز استان گلستان است که در جنوب شرقی دریای خزر واقع شده است. این شهر در ۵۴ درجه و ۲۶ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی در دامنه شمال رشته‌کوه‌های البرز گسترده شده است. این شهر به دلیل قرارگیری در بین دشت وسیع و حاصلخیز و کوه‌های پوشیده از جنگل و فاصله نسبتاً کم آن تا دریای خزر، از موقعیت جغرافیایی و اقلیمی ممتازی برخوردار است (مهندسین مشاور معمار و شهرساز پارت، ۱۳۹۲). در نقشه (۱-۳) موقعیت و جایگاه شهر گرگان در استان گلستان و شهرستان گرگان نشان داده شده است. بر اساس تقسیمات کالبدی صورت‌گرفته توسط سیستم‌مدیریت شهری گرگان، درحال حاضر این شهر با ۳ منطقه و ۸ ناحیه خدمات شهری نزدیک به ۳۵۴ هزار نفر جمعیت دارد که منطقه یک ۱۱۵ هزار نفر، منطقه ۲ شهری ۱۲۴ هزار نفر و منطقه ۳ شهری حدود ۱۱۴ هزار نفر جمعیت را زیر پوشش خود قرار داده‌اند.

ارتباط با مردم معنایی ندارد و تحقق آن بدون شکل-گیری نهادهای برخاسته از مردم و همراهی و همیاری با آنان در مراحل مختلف میسر نخواهد بود. در این راستا نهادهای مدنی می‌توانند به مجرای جهت آموزش مردم برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌های جمعی در سطح محله‌ها، ظرفیت‌سازی و نهادسازی در سازمان‌های دولتی به منظور بهره‌مندی کاربردی و عملی از مشارکت مردمی، تبدیل شوند. فرآیند مشارکت که محور آن را احساس تعلق و گفتگوی آزاد و گسترده تشکیل می‌دهد، می‌تواند زمینه‌های رشد و توانایی افراد جامعه و بروز خلاقیت‌ها را فراهم آورده و در امر توسعه‌ی پایدار بسیار مؤثر باشد.

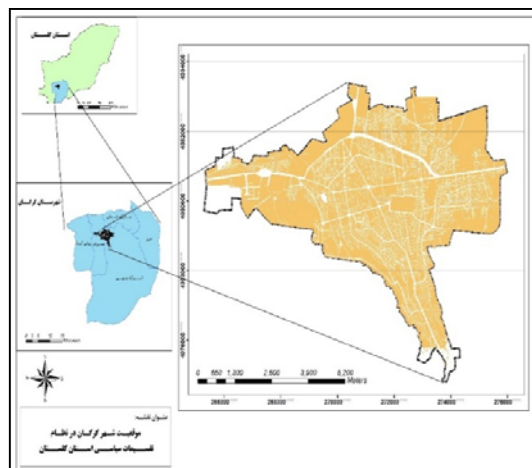
انجمن معتمدین محلات (شورایی)

با برگزاری انتخابات اولین دوره شوراهای هر چند اعضای شورای شهر به وسیله‌ی مردم انتخاب شدند، اما به دلیل اینکه شورای شهر بیشتر از آنکه به لحاظ توزیع قدرت و ایجاد انگیزه مشارکت به لایه‌های میانی اجتماع نزدیک شود به طرف سیاست تمرکز قدرت در دست یک نهاد مشخص پیش رفت، در ذهن عامه‌ی مردم شورای شهر به معنای واقعی آن شکل نگرفت. این عامل سبب شد که مردم بیش از آنکه شورای شهر را به عنوان نهادی غیردولتی بپذیرند آن را وابسته به عامل قدرت بدانند، به همین دلیل ضرورت داشت که توزیع قدرت از شورای شهر به سمت شهرداری صورت گیرد تا بدین وسیله شهروندان در عرصه‌های عمومی خود بطور مستقیم درگیر مسائل شهری شوند و نقش خود را بازیابند و در حیطه‌ی مسائل و مشکلات شهری احساس مسؤولیت بیشتری بکنند که این عمل با در نظر گرفتن نقش تاریخی محله‌ها در جلب مشارکت مردم ممکن می‌گردد.

لذا با توجه به مسائل مطرح شده، پس از تشکیل اولین شورای شهر تهران، بررسی‌هایی به منظور ارائه‌ی

نقشه ۲: تقسیمات فضایی - کالبدی شهر گرگان
تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۴

نقشه ۱: موقعیت شهر گرگان در نظام تقسیمات سیاسی
تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۴

تعداد ۷۵ نفر پاسخگو ۲۲,۷۳ درصد جامعه‌ی مورد مطالعه، لیسانس با ۸۳ پاسخگو ۲۵,۱۵ درصد و گروه تحصیلی فوق لیسانس نیز با ۵۲ نفر پاسخگو ۱۵,۷۶ درصد جامعه‌ی مورد مطالعه را به خود اختصاص داده‌اند و از حیث ویژگی‌های اشتغال و فعالیت از بین کل پاسخگویان (۳۳۰ نفر)، ۱۷/۲۷ درصد پاسخگویان کارمند، ۲۷/۸۸ درصد دارای شغل آزاد، ۶/۹۷ درصد دانشجو، ۹/۷۰ درصد خانه‌دار، ۵/۷۶ بازنشسته، ۱/۲۱ درصد کشاورز، ۱۲/۴۲ درصد راننده، ۹/۳۹ درصد دبیر و ۹/۳۹ درصد اشتغال در سایر مشاغل را تشکیل می‌دهند.

یافته‌های استنباطی

بررسی مشارکت شهروندان در مدیریت شهری گرگان در پژوهش حاضر جهت سنجش میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری گرگان، مشارکت به دو بُعد عینی و ذهنی تقسیم‌بندی شده و هر کدام از ابعاد فوق دارای شاخص‌ها و گویه‌هایی است که در قالب پیمایش میدانی و توزیع پرسشنامه از شهروندان ساکن در محلات مختلف شهری گرگان مورد پرسش قرار گرفته است.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

از جمله یافته‌های توصیفی مورد بررسی در تحقیق حاضر می‌توان به سن، جنس، میزان تحصیلات و وضعیت شغلی جامعه‌ی نمونه اشاره نمود که در اینجا به بررسی مختصر آن پرداخته شده است. بر اساس یافته‌های به دست آمده بیشترین تعداد پاسخگویان (معادل ۴۲/۴۲ درصد) مربوط به گروه سنی ۳۵ تا ۴۴ ساله می‌باشد و کمترین تعداد پاسخگویان با تعداد ۱۶ نفر (معادل ۴/۸۵ درصد) مربوط به گروه سنی کمتر از ۲۵ سال می‌باشد. همچنین تعداد ۲۷۶ نفر (معادل ۸۳,۶۴ درصد کل جامعه نمونه) مرد و تعداد ۵۴ نفر (معادل ۱۶,۳۶ درصد) نیز زن می‌باشند. بررسی میزان تحصیلات جامعه‌ی نمونه نیز نشان می‌دهد که از بین ۳۳۰ نفری که مورد پرسش قرار گرفته‌اند ۸۶ نفر (معادل ۲۶,۰۶ درصد از کل جامعه نمونه) دارای تحصیلات دیپلم و تعداد ۳۴ نفر (معادل ۱۰,۳۰ درصد از کل جامعه نمونه) دارای تحصیلات فوق دیپلم بوده‌اند که به ترتیب بیشترین و کمترین میزان پاسخگو را به خود اختصاص داده‌اند. سایر سطوح تحصیلی نیز بدین گونه است که پاسخگویان با تحصیلات زیر دیپلم با

و در قالب پرسشنامه تهیه شده از شهروندان محلات مختلف شهر گرگان مورد پرسش قرار گرفته است. هر یک از پاسخها در دامنه ۱ تا ۵ مورد امتیازدهی قرار گرفته و بر این اساس کمترین امتیاز (۱) بیانگر پایینترین نمره پاسخگویان جهت سنجش مشارکت و بیشترین امتیاز (۵) بیانگر بالاترین نمره پاسخگویان نسبت به گویه‌های مطرح شده جهت سنجش مشارکت در نظر گرفته شده است.

مشارکت ذهنی: بعد ذهنی مشارکت معمولاً به دو زیر مقیاس نگرش و تمایل تقسیم می‌شود. در پژوهش حاضر به منظور سنجش مشارکت در بعد ذهنی از ۱۵ گویه استفاده شده که چهار گویه جهت سنجش تمایل به مشارکت و ۱۱ گویه جهت سنجش نگرش مشارکت استفاده شده است. به منظور سنجش شاخص‌های فوق گویه‌های مطرح شده در قالب سؤالاتی در مقیاس طیف لیکرت

جدول ۱: ابعاد، شاخص‌ها و گویه‌های مشارکت شهروندی

مؤلفه	ابعاد	شاخص‌ها	گویه‌ها
مشارکت شهروندی	ذهنی	تمایل به انجام فعالیت‌های مختلف در سطح شهر	<ul style="list-style-type: none"> - فعالیت‌های مربوط به خدمات شهری (جمع آوری زباله، نظافت شهر و...) - فعالیت‌های مربوط به امور عمرانی (ایجاد فضای سبز، تعریض و آسفالت معابر و ...) - فعالیت‌های مربوط به رفاه شهری (برقراری امنیت، ایجاد کتابخانه، زمین بازی و ...) - فعالیت‌های مربوط به امور فرهنگی و ورزشی (برگزاری مسابقات، جشن‌ها، مراسمات مذهبی و ...)
		نگرش به مشارکت	<ul style="list-style-type: none"> - هم‌دلی و همراهی با مسئولین در اداره‌ی امور شهر - بهبود عملکرد مدیریت شهری - ایجاد روحیه وفاق و همدلی در میان شهروندان - استفاده‌ی بهینه از امکانات مادی و غیر مادی در اداره شهر - تلاش به منظور کاهش هزینه‌های مدیریت شهری - ارائه‌ی کمک و تأمین مالی جهت انجام طرح‌ها و پروژه‌های شهری - ارائه‌ی پیشنهاد به منظور توانمندسازی و کارآمدی مدیریت، طرح‌ها و برنامه‌های شهری - همکاری عملی و اجرایی در اداره‌ی امور شهر - رعایت قوانین و مقررات شهری از سوی شهروندان - حضور در تصمیم‌گیری‌های محله‌ای و کمک به حل مشکلات محل زندگی - نظارت به عملکرد و فعالیت‌های مدیران و مسئولان شهری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

نسبتاً مناسب می‌باشد؛ بطوری‌که ۸۲/۰۵ درصد پاسخگویان گزینه‌های متوسط به بالا را انتخاب کرده‌اند. این در حالی است که تنها ۱۷/۹۵ درصد پاسخگویان مشارکت پایینی داشته‌اند.

بررسی و تحلیل میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری در ابعاد ذهنی مطرح شده در جدول (۲) نشان می‌دهد که مشارکت شهروندان شهر گرگان در شاخص‌های سنجش بعد ذهنی متوسط به بالا و

جدول ۲: توزیع درصد، فراوانی و میانگین مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (بعد ذهنی)

میانگین	بسیار زیاد		زیاد		متوسط		کم		بسیار کم		میزان مشارکت
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۳,۴۵	۲۲/۳۵	۷۴	۲۸/۷۹	۹۵	۲۹/۳۲	۹۷	۱۰/۹۱	۳۶	۸/۶۴	۲۹	شاخص اول (تمایل به مشارکت)
۳,۷۹	۳۵/۴۵	۱۱۷	۳۰/۶۱	۱۰۱	۱۷/۵۸	۵۸	۱۰/۳۰	۳۴	۶/۰۶	۲۰	شاخص دوم (نگرش به مشارکت)
۳,۶۲	۲۸/۹۰	۹۶	۲۹/۷۰	۹۸	۲۳/۴۵	۷۸	۱۰/۶۰	۳۵	۷/۳۵	۲۴	مشارکت ذهنی (میانگین شاخص اول و دوم)

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

مشارکت عینی

بعد عینی و رفتاری مشارکت اجتماعی که به صورت عضویت، نظارت، اجرا و تصمیم‌گیری بروز می‌کند. برای سنجش مشارکت در بعد عینی در پژوهش حاضر از چهار شاخص (پرداخت هزینه‌های اقتصادی و درآمدی شهر، وضعیت آگاهی و نظارت بر عملکرد سازمان‌های اجتماعی و وضعیت همکاری و شرکت در

فرایند تهیه و اجرای طرح‌های شهری استفاده شده است. در نهایت از مجموعه‌ی دو نوع مشارکت مذکور (مشارکت از بعد ذهنی و مشارکت از بعد عینی)، میزان مشارکت کل شهروندان در مدیریت شهری گرگان مورد سنجش قرار گرفته است. جدول (۴-۶) ابعاد، شاخص‌ها و گویه‌های بعد عینی مشارکت در پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

جدول ۳: ابعاد، شاخص‌ها و گویه‌های مشارکت شهروندی

مولفه	ابعاد	شاخص‌ها	گویه‌ها
مشارکت شهروندی	عینی	پرداخت هزینه‌های اقتصادی و درآمدی شهر	<ul style="list-style-type: none"> - پرداخت عوارض و بهای خدمات شهری - همکاری و کمک هزینه‌ی مستقیم به شهرداری - سرمایه‌گذاری و تأمین مالی هزینه‌ی انجام طرح‌های شهری
		وضعیت آگاهی و نظارت بر عملکرد مدیریت شهری	<ul style="list-style-type: none"> - آگاهی از وظایف و مسؤلیت شهرداری در اداره‌ی امور شهر - آگاهی از وظایف و مسؤلیت شورای شهر در اداره‌ی امور شهر - آگاهی از وظایف و کارکردهای شورایاران در اداره‌ی امور شهر - نظارت بر فعالیت‌های شهرداری و شورای شهر - اطلاع رسانی از طرح‌ها و برنامه‌های توسعه شهر - اجرای عادلانه و برابر قوانین و مقررات از سوی مدیران شهری - رسیدگی به شکایات و انتقادات شهروندان - دانش کافی مدیران و مسؤولان شهری در رابطه با پست سازمانی - ارائه‌ی خدمات شهری در زمان وعده شده
		عضویت در نهادها، انجمن‌ها و سازمان‌های داوطلبانه	<ul style="list-style-type: none"> - شورایاران محلات شهری - سازمان‌های اجتماعی (بسیج، گروه‌های صنفی، گروه‌های هنری و...)
		وضعیت همکاری و شرکت در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های شهری	<ul style="list-style-type: none"> - سرمایه‌گذاری در طرح‌ها و پروژه‌های شهرسازی - استفاده از پیشنهادات و نظرات شهروندان (کمک فکری) - مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به محله و شهر

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

درصد پاسخگویان گزینه‌های متوسط به بالا را در شاخص‌های عینی سنجش مشارکت انتخاب کرده‌اند. این درحالی است که ۴۹/۱۷ درصد پاسخگویان نیز عدم مشارکت و مشارکت بسیار پایینی داشته‌اند.

بررسی و تحلیل میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری در ابعاد عینی مطرح شده نشان می‌دهد که مشارکت شهروندان شهر گرگان در شاخص‌های عینی مشارکت پایین‌تر از حد متوسط گویه‌ها و نسبتاً نامناسب می‌باشد؛ بطوری که ۵۰/۸۳

جدول ۴: توزیع درصد، فراوانی و میانگین مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (بعد عینی)

میانگین	بسیار زیاد		زیاد		متوسط		کم		بسیار کم		میزان مشارکت
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲,۹۶	۱۰/۸۱	۵۴	۱۵/۵۶	۷۷	۱۴/۴۴	۷۲	۱۱/۸۲	۵۹	۱۴/۰۴	۷۰	شاخص ۱
۲,۸۰	۱۴/۱۱	۳۷	۱۸/۵۲	۶۱	۲۸/۱۸	۹۳	۲۳/۵۰	۷۸	۱۸/۶۵	۶۲	شاخص ۲
۳,۲۱	۱۹/۲۹	۶۴	۲۳/۷۷	۷۸	۲۸/۲۸	۹۳	۱۵/۹۶	۵۳	۱۲/۶۹	۴۲	شاخص ۳
۱,۴۵	۲/۰۵	۷	۱/۹۷	۷	۸/۸۶	۲۹	۱۲/۸۸	۴۳	۷۴/۲۴	۲۴۵	شاخص ۴
۲/۶۰	۱۲/۱۹	۴۰	۱۶/۸۹	۵۶	۲۱/۷۵	۷۲	۱۷/۵۲	۵۸	۳۱/۷۰	۱۰۵	مشارکت کل در بعد عینی (میانگین شاخص ۱ تا ۴)

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

آمده نشان می‌دهد که در مجموع میزان مشارکت پاسخگویان در مدیریت شهری با میانگین امتیاز (۳,۱۱) در سطح متوسط به بالا قرار دارد.

در نهایت به منظور تعیین میزان مشارکت کلی شهروندان شهر گرگان در مدیریت شهری نسبت به ترکیب و جمع‌بندی میزان مشارکت شهروندان در دو بعد ذهنی و عینی اقدام گردیده است. نتایج به‌دست

جدول ۵: توزیع درصد، فراوانی و میانگین مشارکت کلی شهروندان در مدیریت شهری

میانگین	بسیار زیاد		زیاد		متوسط		کم		بسیار کم		میزان مشارکت
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۳,۶۲	۲۸/۹۰	۹۵	۲۹/۷۰	۹۸	۲۳/۴۵	۷۸	۱۰/۶۱	۳۵	۷/۳۵	۲۵	بعد ذهنی
۲,۶۰	۱۰/۳۳	۳۴	۲۱/۷۳	۴۸	۱۸/۸۰	۶۸	۱۵/۶۲	۵۸	۳۴/۳۵	۱۲۲	بعد عینی
۳,۱۱	۱۹/۶۱	۶۵	۲۵/۷۱	۷۳	۲۱/۱۳	۷۳	۱۳/۱۱	۴۷	۲۰/۸۵	۷۳	مشارکت کل

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

این مطلب است که علیرغم نگرش مثبت شهروندان به مشارکت در مدیریت شهری و وجود انگیزه جهت همکاری و ارتباط در زمینه‌های اجرایی مشارکت به دلایلی نظیر دیدگاه‌های آمرانه سیستم مدیریت شهری، نادیده گرفتن مردم در مشارکت اجرایی امور شهری، عدم اعتماد متقابل مردم و مسؤولان به یکدیگر در فرایند مشارکت‌پذیری مدیریت شهری با مشکلات

همچنین نتایج به دست آمده حاکی از قوت و ضعف‌هایی در ابعاد اصلی و فرعی تعریف شده برای مشارکت در جامعه‌ی آماری مورد بررسی است. در حالی که در بین دو بعد اصلی مشارکت؛ شاخص‌های بعد ذهنی در سطح مطلوب و نسبتاً مطلوبی قرار دارند، در مقابل شاخص‌های بعد عینی مشارکت از وضعیت مطلوبی برخوردار نمی‌باشند. این موضوع بیانگر

قابل ملاحظه‌ای رو به رو می‌باشد که نیازمند تغییر در نگرش‌های مدیریتی در این خصوص می‌باشد.

بررسی عملکرد شورایاران محلی در مدیریت شهری گرگان

ارزیابی عملکرد شورایاران محلی به اقداماتی اشاره دارد که برای سنجش و ارزیابی کارایی و اثربخشی، شفافیت و پاسخگویی، قانونمندی و مسئولیت‌پذیری و توافق جمعی در مدیریت محله محور استفاده می‌شود.

با توجه به اینکه شیوه‌ی ارزیابی باید با پیچیدگی نظری که بر ابعاد چندگانه موجود در مفاهیم عملکرد مدیریت محله محور و مشارکت وجود دارد، همخوانی داشته باشد؛ در پژوهش حاضر شاخص‌ها و گویه‌های ارزیابی عملکرد شورایاران محلی در مدیریت شهری گرگان با تأکید بر ابعاد و شاخصه‌های مشارکت و با استفاده تکنیک پرسشنامه مورد پرسش قرار گرفت که به اختصار در جدول (۶) بیان شده است.

جدول ۶: ابعاد، شاخص‌ها و گویه‌های ارزیابی عملکرد شورایاران محلات شهری

مولفه	شاخص‌ها	گویه‌ها
عملکرد شورایاران محلات	اثر بخشی و کارایی	<ul style="list-style-type: none"> - همکاری در آموزش و افزایش سطح آگاهی در محله - شناسایی و کمک به گروه‌های آسیب پذیر محله - ارتقاء امنیت در محله - کمک در برپایی رویدادهای اجتماعی (مانند مراسم عزاداری، جشن و ...) - کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی در محلات - کاهش میزان تشریفات و مجوزهای غیر ضروری در انجام فعالیت‌های محله‌ای - جذب سرمایه‌گذاری خارج از محله - پوشش خدمات رفاهی در سطح محله - مؤثر بودن روند فعالیت‌های مدیریت محله - دائمی و مستمر بودن فعالیت‌های شورایاران محله - کاهش هزینه‌ها و ارتقای کیفیت خدمات ارائه شده به ساکنان محله
	توافق جمعی	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش ارتباط شورایاران محلات با ساکنان - گسترش مراکز و فضاهای فرهنگی - اجتماعی همگانی - برگزاری اتاق فکر و مشورت با نخبگان و ساکنان محله - هم فکری شورایاران محله با سایر سازمان‌ها و نهادهای شهری در راستای منافع محله - ارائه‌ی خدمات شهری در زمان وعده شده
	قانونمندی و مسئولیت‌پذیری	<ul style="list-style-type: none"> - تلاش مدیران محله برای تشویق مردم به پذیرش مسئولیت - احساس مسئولیت مدیران محله - پیگیری تحقق طرح‌های در دست اجرا در محله - پایبندی شورایاران محله به عرف و آداب و رسوم محله
	اطلاع‌رسانی، شفافیت و پاسخگویی	<ul style="list-style-type: none"> - اطلاع رسانی مصوبات و تصمیم‌گیری‌های محله‌ای به ساکنان - برگزاری جلسات عمومی برای تشریح اقدامات و فعالیت‌های صورت گرفته از سوی شورایاری - پاسخ قانع‌کننده‌ی مدیران محله به مردم - صداقت مدیران در ارائه‌ی برنامه‌ها - اطلاع‌رسانی در خصوص سند چشم‌انداز توسعه‌ی محله - پوشش رسانه‌ای اقدامات انجام شده در سطح محله - ایجاد ساز و کار مناسب برای انتقال نیازها و خواست‌های اهالی محله به مسئولان رده بالا

میانگین امتیاز (۳,۰۹) در سطح متوسط قرار دارد. همچنین نتایج به دست آمده حاکی از قوت و ضعف‌هایی در شاخص اصلی و گویه‌های تعریف شده برای عملکرد شورایاران در جامعه‌ی آماری مورد بررسی است. در حالی که در بین ۴ شاخص سنجش عملکرد شورایاران محلی شاخص‌های اثربخشی و کارایی و همچنین قانونمندی و مسؤولیت‌پذیری از سطح مطلوب و عملکردی نسبتاً مناسب از دید پاسخگویان برخوردارند، در مقابل شاخص‌های اطلاع-رسانی، شفافیت و پاسخگویی و توافق جمعی در ارزیابی شهروندان از عملکرد شورایاران محلی از وضعیت مطلوب و مناسبی برخوردار نیست. جدول (۷) ارزیابی عملکرد شورایاران محلی از نظر شهروندان در مدیریت شهری گرگان را نشان می‌دهد.

به منظور سنجش شاخص‌های فوق گویه‌های مطرح شده در قالب سؤالاتی در مقیاس طیف لیکرت و در قالب پرسشنامه تهیه شده و شهروندان محلات منتخب شهر گرگان مورد پرسش قرار گرفته‌اند. هر یک از پاسخ‌ها در دامنه ۱ تا ۵ مورد امتیازدهی قرار گرفته و بر این اساس کمترین امتیاز (۱) بیانگر پایین‌ترین نمره‌ی پاسخگویان جهت سنجش عملکرد و بیشترین امتیاز (۵) بیانگر بالاترین نمره‌ی پاسخگویان نسبت به گویه‌های مطرح شده جهت سنجش عملکرد شورایاران محلی در نظر گرفته شده است. در نهایت به منظور ارزیابی کلی عملکرد شورایاران محلی از نظر شهروندان شهر گرگان نسبت به ترکیب و جمع‌بندی شاخص‌های مطرح شده اقدام گردیده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در مجموع عملکرد شورایاران محلی از نظر شهروندان شهر گرگان با

جدول ۷: توزیع درصد، فراوانی و رضایت شهروندان از عملکرد شورایاران محلی در مدیریت شهری گرگان

میانگین	بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۳,۲۸	۴۳	۱۳/۰۹	۴۶	۱۴/۰۸	۸۴	۲۵/۴۳	۸۹	۲۶/۸۹	۶۸	۲۰/۵۲
۲,۷۵	۶۵	۱۹/۷۸	۷۴	۲۲/۴۲	۱۰۵	۳۱/۶۹	۴۹	۱۴/۹۴	۳۷	۱۱/۱۷
۳,۳۵	۳۴	۱۰/۱۵	۴۶	۱۳/۷۱	۹۲	۲۷/۸۰	۹۲	۲۷/۷۳	۶۸	۲۰/۶۱
۲,۹۷	۵۶	۲۴/۵۳	۵۹	۱۷/۸۲	۱۰۴	۳۱/۴۵	۶۳	۱۹/۱۵	۴۹	۱۴/۷۳
۳,۰۹	۴۸	۱۴/۶۵	۵۵	۱۶/۷۰	۹۶	۲۹/۰۹	۷۴	۲۲/۵۰	۵۶	۱۷/۰۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

آمار، بین این دو متغیر رابطه‌ای مستقیم و معنادار برقرار است؛ بطوری‌که ضریب همبستگی ۰/۵۷۹ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ است. از آنجا که سطح معناداری از میزان خطای ۰/۰۱ درصد کمتر است، می‌توان در سطح اطمینان ۹۹ درصد مطرح نمود که با افزایش و تقویت عملکرد شورایاران محلی، میزان مشارکت شهروندان در فعالیت‌های مرتبط با مدیریت شهری نیز افزایش خواهد یافت و برعکس با کاهش و عملکرد نامناسب شورایاران محلی، میزان مشارکت شهروندان

بررسی ارتباط عملکرد شورایاران محلی و افزایش مشارکت شهروندان در راستای مدیریت شهری محله حور

به‌منظور قضاوت بهتر در زمینه‌ی رابطه بین عملکرد شورایاران محلی به عنوان متغیر مستقل و مشارکت شهروندان در قالب متغیر وابسته از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج حاصل از آزمون پیرسون بین دو متغیر عملکرد شورایاران محلی و مشارکت شهروندان نشان می‌دهد که به لحاظ

شهری به کاهش مشارکت اجتماعی شهروندان منجر خواهد شد که در نتیجه عقیم ماندن رکن اساسی و اصلی در مدیریت فعال و پایدار شهری را در پی خواهد داشت. همچنین مقدار ضریب همبستگی نیز نشان‌دهنده‌ی همبستگی متوسط بین متغیر عملکرد شورایاران محلی و میزان مشارکت اجتماعی شهروندان است.

نیز کاهش می‌یابد (جدول ۷). بنابراین میزان ضریب به‌دست آمده ناشی از شانس یا خطای نمونه‌گیری نبوده و حاکی از وجود رابطه‌ی واقعی بین عملکرد شورایاران محلی و میزان مشارکت مردم است. این بدان معناست که ضعف مدیریت شهری در زمینه‌ی پایبندی به رویکردهای مشارکتی و عدم تلاش در جهت جلب مشارکت شهروندان از طریق تقویت جایگاه و نقش شورایاران محله‌ای در سیستم مدیریت

جدول ۸: نتایج ضریب همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه عملکرد شورایاران محلی و مشارکت شهروندان

متغیر مستقل	متغیر وابسته	تعداد نمونه	ضریب پیرسون (r)	ضریب معناداری Sig
عملکرد شورایاران محلی	مشارکت شهروندان	۳۳۰	۰/۵۷۹	*۰/۰۰۰

* ۹۹٪ اطمینان (سطح معناداری ۰/۰۱)

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

رابطه بین عملکرد شورایاران محلی و مشارکت در بُعد عینی تا سطح ۹۵٪ معناداری (با ضریب همبستگی ۰/۲۹۶) می‌باشد. در واقع با افزایش عملکرد شورایاران محلی، مشارکت در دو بُعد ذهنی و عینی می‌تواند افزایش پیدا کند.

در گام بعدی به بررسی رابطه بین عملکرد شورایاران محلی و ابعاد مشارکت (ذهنی و عینی) پرداخته شده است. جدول (۸) نشان‌دهنده‌ی این نوع رابطه است. طبق اطلاعات مندرج در این جدول رابطه بین عملکرد شورایاران محلی و مشارکت در بُعد ذهنی تا سطح ۹۹٪ معناداری (با ضریب همبستگی ۰/۵۸۷) و

جدول ۹: نتایج ضریب همبستگی پیرسون در رابطه با عملکرد شورایاران محلی و ابعاد مشارکت شهروندان

متغیر مستقل	متغیر وابسته	تعداد نمونه	ضریب پیرسون (r)	ضریب معناداری Sig
عملکرد شورایاران محلی	مشارکت (بعد ذهنی)	۳۳۰	۰/۵۸۷	*۰/۰۰۰
	مشارکت (بعد عینی)	۳۳۰	۰/۲۹۶	*۰/۰۳۸

* ۹۵٪ اطمینان (سطح معناداری ۰/۰۵) * ۹۹٪ اطمینان (سطح معناداری ۰/۰۱)

همان ضریب تعیین برابر ۰/۵۱۱ و ضریب تعیین تعدیل یافته برابر ۰/۴۹۸ است. ضریب تعیین به دست آمده نشان‌دهنده‌ی این موضوع است که حدود ۵۲٪ تغییرات واریانس متغیر وابسته (مشارکت شهروندان) از متغیرهای مستقل مختلف (شاخص‌های ارزیابی عملکرد شورایاران محله‌ای) تبیین و توجیه می‌شود.

در ادامه به منظور بررسی میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته از آزمون رگرسیون چندگانه توأم^۱ استفاده شده است. نتایج به‌دست آمده در جدول (۹) نشان می‌دهد که ضریب همبستگی چندگانه که بیانگر رابطه بین متغیرهای مستقل یا وابسته است، در یک ترکیب خطی با متغیرهای وارد شده در معادله برابر ۰/۷۴۳ است و مجدور ضریب همبستگی چندگانه یا

جدول ۱۰: بررسی میزان تأثیر عملکرد شورایاران محلی بر مشارکت شهروندان با استفاده از تحلیل رگرسیون^۱

متغیر پیش‌بین	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین ^۲	ضریب تعیین تعدیل شده ^۳	Std. error of the Estimate
	۰/۷۴۳	۰/۵۲۴	۰/۴۹۸	۳/۱۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

نتایج جدول تحلیل واریانس یک‌طرفه^۱ نیز معنی‌دار بودن رگرسیون و رابطه‌ی خطی بین متغیرها را نشان می‌دهد. بر این اساس مقدار F برابر است با نسبت متوسط واریانس رگرسیون به متوسط واریانس باقیمانده

که برابر ۶۸/۴۶ و دارای سطح معنی‌داری (sig= 0.000) است و معنی‌دار بودن رگرسیون را در سطح ۹۹ درصد تأیید می‌کند.

جدول ۱۱: نتایج تحلیل ANOVA در رابطه با بررسی میزان تأثیر عملکرد شورایاران محلی بر مشارکت شهروندان

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی (df)	میانگین مربعات	آماره F	درجه معناداری (Sig)
رگرسیون	۶۰۳,۳۰۸	۷	۲۰۱,۱۰۲		
باقیمانده	۲۱۱,۸۵	۲۲۳	۱۱,۱۵	۴۵,۸۷۶۷	*۰,۰۰۰
کل	۸۱۵,۱۵۸	۲۳۰	—		

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

* ۹۹٪ اطمینان (سطح معناداری ۰/۰۱)

نتایج اصلی رگرسیون در جدول (۱۲) بیان گردیده که در این جدول مقادیر t تک تک ضرایب رگرسیون محاسبه شده و سطح معنی‌داری آنها در آخرین ستون جدول آمده‌است. همانطور که مقادیر سطح معنی‌داری (sig) نشان می‌دهد در بین شاخص‌های ارزیابی عملکرد شورایاران محلی تنها آثار دو شاخص اثربخش و کارایی و قانونمندی و مسؤولیت‌پذیری معنی‌دار بوده و آثار سایر ابعاد معنی‌دار نمی‌باشد و شاخص‌های توافق جمعی و اطلاع‌رسانی، شفافیت و پاسخ‌گویی

تأثیر بسیار ضعیفی در مشارکت شهروندان دارند. اهمیت و نقش متغیرهای مستقل در پیشگویی معادله‌ی رگرسیون نیز با استفاده از مقادیر بتا مورد ارزیابی و سنجش قرار می‌گیرد. از آنجا که مقادیر بتا استاندارد شده می‌باشند؛ بنابراین از طریق آن می‌توان در مورد اهمیت نسبی متغیرها قضاوت کرد. بزرگ بودن مقدار بتا نشان‌دهنده‌ی اهمیت نسبی و نقش آن در پیشگویی متغیر وابسته می‌باشد.

جدول ۱۲: نتایج اصلی رگرسیون در رابطه با بررسی میزان تأثیر عملکرد شورایاران محلی بر مشارکت شهروندان

متغیر	ضریب رگرسیون	انحراف معیار ضریب	ضریب رگرسیون استاندارد (Beta)	آماره t	سطح معنی‌داری (Sig.)
اثربخش و کارایی	۰/۳۱۶	۰/۰۶۱	۰/۷۷۳	۴,۵۶۰	*۰,۰۰۰
توافق جمعی	۰/۵۳۵	۰/۰۶۴	۰/۰۷۵	۰/۸۰۵	۰,۴۳۱
قانونمندی و مسؤولیت‌پذیری	۰/۶۳۴	۰/۰۲۳	۰/۲۲۳	۱,۲۳۴	**۰,۰۴۸
اطلاع‌رسانی، شفافیت و پاسخ‌گویی	-۰/۰۱۷۵	۰/۰۲۸	-۰/۱۰۵	-۰/۶۳۹	۰,۵۳۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴ * ۹۹٪ اطمینان (سطح معناداری ۰/۰۱) ** ۹۵٪ اطمینان (سطح معناداری ۰/۰۵)

نتیجه

در دهه‌های اخیر، بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای مدیریت و برنامه‌ریزی بر ترویج نوعی نگرش مشارکتی برای تشویق مدیریت و برنامه‌ریزی از پایین به بالا و تأکید بر اجتماعات محله‌ای به منظور توانمندسازی آنها و نظارت بر اقدامات توسعه‌ای تأکید داشته‌اند. از همین رو برنامه‌ریزی برای مشارکت‌دادن، حضور آگاهانه و معنادار شهروندان در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، رفاهی و محلی، یکی از مهمترین دغدغه‌ها و ضرورت‌های مدیران شهری است. در این راستا، پژوهش‌ها و مطالعات زیادی در یکی دو دهه‌ی اخیر صورت گرفته که همه به نوعی سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را از خردترین واحد (یعنی محله) و ایجاد ساز و کاری به‌منظور شکل‌گیری مدیریت در سطح محلات را پیشنهاد کرده‌اند. در همین راستا مجموعه مدیریت شهری کشور در سال‌های اخیر به منظور مدیریت هر چه بهتر شهر و کاستن مشکلات و نارسایی‌های شهروندان اقدام به پیاده‌سازی طرح مدیریت محله در سطح محلات شهری کلان شهرهای کشور نموده است. شورایاران محلات به عنوان مهمترین عرصه‌ی مدیریت و برنامه‌ریزی مشارکتی، دارای مدیریت غیرمتمرکز، مشارکتی یا تعاملی است. بنابراین در راستای رفع نارسایی‌های موجود، تمرکز بر مدیریت و توسعه‌ی محلات به عنوان مبنا و ضرورت توسعه‌ی پایدار شهری، ارزیابی نقش شورایاران محله-ای در چارچوب مدیریت شهری محله محور، امری اجتناب‌ناپذیر است؛ به همین دلیل، این الگوی مدیریت نیاز به سنجش معیارها و اصولی دارد تا به بهترین نحو ممکن به اهداف از پیش تعیین شده برسد. لذا مهمترین مسأله‌ی این پژوهش بررسی و ارزیابی مدیریت محلات بر مبنای نقش و تأثیر شورایاران محله‌ای می‌باشد، تا نقش این نهادها در

نتایج به دست آمده در جدول فوق نشان می‌دهد که متغیر ارزیابی اثربخشی و کارایی عملکرد شورایاران به مراتب سهم بیشتری در مقایسه با سایر ابعاد متغیر مستقل در پیش‌بینی مشارکت شهروندان به عنوان متغیر وابسته دارد. زیرا یک واحد تغییر در انحراف معیار متغیر اثربخشی و کارایی باعث می‌شود تا انحراف معیار متغیر وابسته (مشارکت شهروندان) به اندازه ۰/۷۷۳ تغییر کند. در حالی که یک واحد تغییر در انحراف معیار متغیر ارزیابی قانونمندی و مسؤلیت‌پذیری شورایاران محلی به میزان ۰/۲۲۳ تغییر می‌نماید. در مجموع نتایج حاصل از بررسی‌ها به خوبی نشان می‌دهد در صورتی که افراد در قالب نهادهایی همچون شورایاران محلی و نهادهای مدنی تشکل یافته و به خود آگاهی جمعی دست یابند، بهتر می‌توانند با تشریک مساعی و مشارکت جمعی در مدیریت محلات شهری نقش مثبت ایفا کنند. نهادهای اجتماعی همچون شورایاران ضمن تعریف و تبیین اهداف، نیازها و ضرورت‌های جمعی، این امکان را فراهم می‌آورند که با همفکری و همیاری و مشارکت‌فکری، مالی، فیزیکی و غیره مسائل و مشکلات محلات را شناسایی کنند و راهکارهای منطقی و عقلایی و پایدار ارائه دهند. از طرف دیگر، اعتماد که لازمه‌ی شکل‌گیری پیوندها و تعاملات اجتماعی و میل به مشارکت جمعی است در قالب نهادهای شهری برخاسته از خود مردم بهتر نمود پیدا می‌کند و فقط در این حالت است که افراد، گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در عین وجود تفاوت‌ها و حتی اهداف و آرمان قادر به حل مشکلات و انجام تعهدات اجتماعی و مدیریت امور می‌شوند. بنابراین فرضیه‌ی اول تحقیق مبنی بر وجود رابطه معنادار بین عملکرد شورایاران محلی و مشارکت شهروندان با مدیریت شهری تأیید می‌گردد.

مدیریت شهری محله محور و ارتباط بین الگوی فعلی مدیریت شهری و شاخص‌های مدیریت و برنامه‌ریزی محله‌ای به منظور عملکرد هرچه بهتر این نهاد مردمی ارزیابی شود.

جهت تحلیل و ارزیابی نقش شورایاران محلی در مدیریت شهری کشور تاکنون پژوهش خاصی ارائه نشده است. لذا آنچه در تحقیق حاضر ارائه گردیده، پژوهشی جدید در ارزیابی عملکرد نهادهای مدنی همچون شورایاری در بدنه‌ی مدیریت شهری است که سعی دارد تا شناسایی کارکرد و نقش نهادهای فوق در سیستم مدیریت شهری موجود و استفاده از قابلیت‌های پژوهش میدانی به ارزیابی و برآورد نقش شورایاران محلی در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری محله محور بپردازد. استفاده از قابلیت‌های نرم افزار SPSS در زمینه‌ی انجام آنالیزهای آماری پارامتریک و ناپارامتریک به منظور بررسی ارتباط و معناداری فرضیه‌های تحقیق نیز نقش شایان توجهی در ارزیابی نقش و جایگاه شورایاران در مدیریت شهری محله محور ایفا نموده است.

جمع‌بندی نتایج به دست آمده در خصوص نقش شورایاران محله‌ای در افزایش مشارکت شهروندان با استفاده از یافته‌های توصیفی و نتایج تحلیلی نشان می‌دهد، میزان مشارکت پاسخگویان در مدیریت شهری در سطح متوسط به بالا قرار دارد. هر چند که نتایج به دست آمده حاکی از قوت و ضعف‌هایی در ابعاد اصلی و فرعی تعریف شده برای مشارکت در جامعه‌ی شهروندان است. در حالی که بین ابعاد اصلی مشارکت و نقش و عملکرد شورایاران محله‌ای شاخص‌های بُعد ذهنی در سطح مطلوبی قرار دارند، در مقابل شاخص‌های بعد عینی مشارکت از وضعیت مطلوبی برخوردار نمی‌باشند. این موضوع بیانگر این

مطلب است که علیرغم نگرش مثبت شهروندان به مشارکت در مدیریت شهری و وجود انگیزه جهت همکاری و ارتباط در زمینه‌های اجرایی، مشارکت به دلایلی نظیر دیدگاه‌های آمرانه‌ی سیستم مدیریت شهری، نادیده گرفتن مردم در مشارکت اجرایی امور شهری، عدم اعتماد متقابل مردم و مسؤولان به یکدیگر در فرایند مشارکت پذیری مدیریت شهری با مشکلات قابل ملاحظه‌ای رو به رو می‌باشد که نیازمند تغییر در نگرش‌های مدیریتی در این خصوص می‌باشد. لذا تلاش در جهت جلب مشارکت شهروندان از طریق تقویت جایگاه و نقش شورایاران محله‌ای در سیستم مدیریت شهری به افزایش مشارکت اجتماعی شهروندان و بهبود عملکرد مدیریت شهری منجر خواهد شد.

منابع

- اسدیان، مرتضی؛ علی واعظ‌طبسی؛ وحید یاری قلی (۱۳۹۲). ارزیابی و تحلیل میزان تحقق‌پذیری اهداف توسعه‌ی شهری توسط شورای شهر؛ مطالعه موردی: شهر زاهدان، پنجمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری. مشهد.
- اسماعیلی، رسول؛ مسعود منشی‌زاده؛ غلامعباس شکاری (۱۳۹۲). بررسی و رتبه‌بندی عوامل کلیدی تأثیرگذار بر مشارکت‌شوراهای اجتماعی محلات در مدیریت شهری، پنجمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری. مشهد.
- برک‌پور، ناصر؛ ایرج اسدی (۱۳۸۸). مدیریت و حکمروایی شهری، تهران. انتشارات دانشگاه هنر.
- پرهیزکار، اکبر؛ غلامرضا کاظمیان (۱۳۸۴). رویکرد حکمروایی شهری و ضرورت آن در مدیریت منطقه کلان شهری تهران، پژوهش‌های اقتصادی. شماره ۱۶. صفحات ۵۰-۲۹.
- جمشیدزاده، ابراهیم (۱۳۸۲). مدیریت شهری؛ اهداف و راهبردها، ماهنامه تدبیر. سال سیزدهم. شماره ۱۲۰. صفحات ۸۹-۸۶.

- حاجی پور، خلیل (۱۳۸۵). برنامه‌ریزی محله مینا، رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار. نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۶. صفحات ۴۶-۳۷.
- حسینلو، معصومه؛ عادلہ آقایی (۱۳۹۲). نقش شورایاران در جلب مشارکت شهروندی (نمونه موردی: منطقه ۴ شهر تهران)، مشهد. پنجمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری.
- رفیعیان، مجتبی؛ وحید تاجدار (۱۳۸۷). سنجش وضعیت سلامت با رویکرد منطقه‌ای در مجموعه شهری مشهد، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای. شماره ۱۰. صفحات ۱۸۴-۱۶۳.
- رضانی فرخند، احمد؛ جمال گزلان طوسی (۱۳۹۱). مدیریت محله‌ای در ایران: برگزیده تجارب مشارکت محله‌ای در ایران، مشهد. انتشارات بوی شهر بهشت.
- روابط عمومی شورای اسلامی شهر گرگان (۱۳۹۴). مصاحبه با مدیر روابط عمومی.
- صارمی، فرید (۱۳۸۶). توسعه محله‌ای در کلانشهر تهران مورد: محله مسکونی بهار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی.
- طالبی‌نژاد، محمدرضا (۱۳۹۱). مشارکت شهروندی مهمترین مؤلفه تغییر رویکرد شهرداری از سازمانی-خدماتی به‌نهادی اجتماعی براساس تحلیل دستاوردهای دو الگو شورایاری و مدیریت محله، مجموعه مقالات شهرداری به منزله نهاد اجتماعی. جلد چهارم. انتشارات تیسرا.
- عبدالله پور، جمال؛ حسن مختارپور؛ رجبعلی مختارپور (۱۳۹۲). مشارکت‌پذیری شهروندان تهرانی در حوزه وظایف شهرداری (مطالعه موردی: شهروندان منطقه ۴ شهرداری تهران)، فصلنامه مدیریت شهری. شماره ۳۱. صفحات ۱۷۳-۱۵۷.
- عبدالله‌زاده‌طرف، اکبر؛ مصطفی بهزادفر؛ محمد نقی‌زاده (۱۳۸۹). بسط مفهوم محله با آناتومی مفهوم اجتماع، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی. سال دوم، شماره ۱۷. صفحات ۱۰۴-۸۹.
- غفاری، غلامرضا؛ ابراهیم جمشیدزاده (۱۳۹۰). مشارکت‌های مردمی و امور شهری؛ بررسی موانع، مشکلات و راهکارهای توسعه مشارکت‌های مردمی، انتشارات جامعه و فرهنگ. چاپ اول.
- فنی، زهره؛ فرید صارمی (۱۳۸۷). چالش‌های پیش‌روی نظام مدیریتی محله محور در توسعه‌ی پایدار کلان‌شهر تهران، نشریه صفا. شماره ۴۷. صفحات ۱۰۸-۹۱.
- مدنی‌پور، علی (۱۳۸۳). آیا می‌توان مدیریت و توسعه شهرها را بر پایه محله‌ها بنا نهاد؟، مجموعه مقالات همایش توسعه محله‌ای، چشم‌انداز توسعه پایدار شهر تهران. شهرداری تهران.
- معصومی، سلمان (۱۳۸۹). توسعه محله‌ای در راستای پایداری کلانشهر تهران، تهران. انتشارات جامعه و فرهنگ.
- مهندسین مشاور معمار و شهرساز پارت (۱۳۹۲). طرح جامع شهر گرگان.
- میرموسوی، سیدعلی (۱۳۷۵). مبانی دینی و فرهنگ سیاسی مشارکتی، فصلنامه نقد و نظر. شماره ۷ و ۸. صفحات ۱۱۱-۸۶.
- نادری‌بوانلو، محمد؛ پروین پرتوی (۱۳۸۹). تدوین الگوی محله محوری در مدیریت شهری، با توجه به ویژگی‌های شهر مشهد، نامه معماری و شهرسازی. شماره ۵. صفحات ۸۰-۶۳.
- نوریان، فرشاد؛ نجمه مظفری‌پور (۱۳۹۲). ارزیابی عملکرد مدیریت محله محور با تأکید بر شاخصه‌های سرمایه اجتماعی (موردپژوهی: محلات هفت‌گانه ناحیه یک منطقه‌ی ۲۱ شهرداری تهران)، نشریه هنرهای زیبا. معماری و شهرسازی. دوره ۱۸. شماره ۴. صفحات ۵۶-۴۷.
- Aiello, A, Ardone, Rita Grazia, Scopelliti Massimiliano (2010). "Neighbourhood planning improvement: physical attributes, cognitive and affective evaluation and activities in two neighbourhoods in Rome", evaluation and program planning, Vol. 33, 264-275.

-
- Hutching, K (1999). *Cosmopolitan Citizenship*, McMillan.
  - Lenzi, Michela, Vieno Alessio, Pastor, Massimiliano, Santinello, Massimo (2013). "Neighborhood social connectedness and adolescent civic engagement: an integrative model", *Journal of Environmental Psychology*, Vol.34, 45-54.
  - McGill, R (1998). *Urban Management In Developing Countries, Cities*", Vol.15, No6.
  - Pinnegar, S (2012). "Neighbourhood planning", *International Encyclopedia of Housing Rome, evaluation & program planning*, Vol.33, 264-275.
  - Stern, Richard. E (2007). "Urban Governance in Developing Countries: Experiences and Challenges (in: *Governing Cities in a Global Era*", Edited by Robin Hamelton and Jill Simone Cross, New York: Palgrave Macmillan.
  - Van Dijk, M Pieter (2006). "Managing cities in developing countries: the theory and practice, of urban management", Edward Elgar publishing, UK.
  - Bryant, S.L (2006). "Community foundations the asset-based development of an Australian community organization as a foundation source for sustainable community development. Phd. Thesis Australia: RMIT University.
  - Campbell, E. J. R., Henly, D., Elliott, S., Irwin, K (2009). "Subjective constructions of neighborhood boundaries: lessons from a qualitative study of four neighborhoods", *Journal of Urban Affairs*, vol.31, 461-490.
  - Chakrabarty B. K (2001). "Urban Management: Concepts, Principles, Techniques and Education", *Cities*, Vol 21, No 5.
  - Diyanah, I., Abdul karim, H (2012). "Implications of walkability towards promoting sustainable urban neighbourhood", *Journal of Social and Behavioral Sciences*, Vol.50, 204-213.
  - Freestone, R (2000). *Urban planning in changing world*, e & FN spod.
  - Fridman, John (1993). "Toward a Non-Euclidian Mode of Planning", *APA Journal*, autumn.